

Kjønns-gap i holdninger til pensjonssystemet – verdikamp eller økonomisk egeninteresse?

Gender Gap in Attitudes to the Pension System – Struggle over Values or Financial Self-Interest?

Ragni Hege Kitterød

Forsker I, Institutt for samfunnsforskning

hege.kitterod@samfunnsforskning.no

Anne Skevik Grødem

Forsker I, Institutt for samfunnsforskning

a.s.grodem@samfunnsforskning.no

Axel West Pedersen

Professor, Senter for velferds- og arbeidslivsforskning, Velferdsforskningsinstituttet NOVA, OsloMet

axelpe@oslomet.no

Sammendrag

Det finnes mye forskning om «kjønns-gapet» i politiske holdninger som innebærer at kvinner slutter sterkere opp om en generøs og omfordelende velferdsstat enn menn. Derimot er det lite kunnskap om et eventuelt kjønns-gap i holdningene til utformingen av pensjonssystemet, et tema som har stor betydning for kvinners økonomiske velferd i pensjonsalderen. Basert på en survey fra 2019 finner vi stor støtte i befolkningen til sentrale omfordelingsmekanismer i pensjonssystemet og at kvinner er enda mer positive enn menn. Kvinner mener oftere at minstepensjonen er for lav, og at taket for opptjening er for høyt, og de er mer positive til omsorgsopptjening og nøytrale delingstall. Kjønnsforskjellene modereres imidlertid betydelig når vi justerer for sosioøkonomiske og demografiske forhold i multiple regresjonsanalyser. Resultatene gir grunn til å problematisere forskningslitteraturens funn om et moderne «kjønns-gap» i velferdspolitiske holdninger. Når spørsmålene knyttes til en konkret ordning, ser vi at både kvinner og menn i hovedsak støtter ordninger de har fordeler av selv.

Nøkkelord

pensjon, velferdsstat, likestilling

Abstract

There is a lot of research on the «gender gap» in political attitudes, which means that women support a generous and redistributive welfare state more than men. Still, there is little knowledge about a possible gender gap in attitudes to the design of the pension system, which is very important for women's income as retirees. Using a survey from 2019, we find great support in the population for key redistribution components in the pension system, and women are even more positive than men. They more often believe that the minimum pension is too low, and that the ceiling on annual earnings is too high, and they are more positive about child credits and a neutral annuity divisor. However, the gender differences are reduced significantly when we adjust for socio-economic and demographic factors in a multivariate framework. Hence, we argue that research findings about a modern «gender gap» in welfare policy attitudes may be questioned. When the questions are linked to a specific scheme, we find that both women and men mainly support schemes that benefit themselves.

Keywords

pension, welfare state, gender equality

Innledning

I velferdsstatsforskningen har det de siste tiårene vært stor oppmerksomhet om det som omtales som «the modern gender gap» i politiske holdninger. Mens kvinner tidlig i etterkrigstiden ble regnet som mer politisk konservative enn menn (Duverger, 1955), har man de siste tiårene i en rekke land funnet at kvinner er mer positive til en generøs og omfordelende velferdsstat enn menn, og slutter sterkere opp om venstreorienterte partier (Inglehart, 2018; Inglehart & Norris, 2003; Iversen & Rosenbluth, 2006). Kvinner uttrykker for eksempel mer positive holdninger enn menn til velferdsytelser rettet mot arbeidsledige, syke og eldre (Blekesaune & Quadagno, 2003), og til at myndighetene bør være ansvarlige for sosiale ytelser og omsorg for eldre (Mair et al., 2016), og de skårer høyere på samlemål (indekser) for støtte til at myndighetene bør sørge for et bredt sett av velferdsytelser til befolkningen (Banducci et al., 2016; Goossen, 2020). I Norge slutter kvinner i større grad enn menn opp om de tradisjonelt velferdsvennlige partiene på venstresiden, mens menn dominerer blant velgerne til Høyre og Fremskrittspartiet.¹

Årsaken til at kvinner som gruppe er mer positive til omfordeling enn menn som gruppe, kan være at kvinner typisk har andre verdier. Der menn verdsetter konkurranse og belønninger til de sterkeste, foretrekker kvinner fellesskap og omtanke for de svake. En like plausibel forklaring er imidlertid at kvinner som gruppe har andre interesser enn menn: De tjener mindre penger og bruker mer tid på familien, derfor trenger de sosiale ordninger som omfordeler til dem som kommer dårligere ut i arbeidsmarkedet. Hvis verdiforklaringen er mest riktig, må vi anta at kvinner (og menn) uttrykker omtrent samme oppfatninger uavhengig av jobb- og familiesituasjon. Hvis interesseforklaringen er mest riktig, vil vi se at kvinners (og menns) oppfatninger varierer systematisk med de økonomiske interessene deres, og at kvinner og menn med samme posisjon i arbeidsmarkedet og i familien gir uttrykk for de samme politiske oppfatninger. Hensikten med denne artikkelen er å diskutere betydningen av verdier og interesser med utgangspunkt i kvinner og menns holdninger til omfordelingsmekanismene i det norske alderspensjonssystemet. Finner vi at kvinner jevnt over er mer positive til de mekanismene i folketrygden som kommer lavtlønnede og/eller hjemmearbeidende til gode? Eller varierer kvinners oppslutning om disse mekanismene med inntekt og familiesituasjon, og i så fall – finner vi de samme mønstrene for menn?

Vi har valgt å studere holdninger til alderspensjon fordi dette er en velferdsordning så å si alle har et forhold til og regner med at de skal motta på et tidspunkt. Det står dermed noe på spill når prinsippene i pensjonssystemet endres. I Norge trådte en omfattende reform i kraft i 2011, og det er nylig satt ned et nytt pensjonsutvalg som skal vurdere behovet for ytterligere omlegginger². Liknende reformer er gjennomført, eller diskuteres, i en rekke andre land (OECD, 2019). Likevel finnes det få studier av hva folk faktisk mener om pensjonspolitiske spørsmål (men se Grødem, 2019 og Halrynjo et al., 2019 for tidligere studier av norske opinionsdata). Å kartlegge befolkningens holdninger til dette kompliserte spørsmålet er dermed viktig i seg selv. Samtidig mener vi det er gode grunner til å studere holdninger til konkrete enkeltordninger framfor generelle prinsipper hvis vi vil få en bedre forståelse av kjønnsforskjeller i verdier og interesser. En mer konkret tilnærming gjør det lettere for informanten å se hvilken betydning eventuelle endringer faktisk vil få for ham eller henne, og dermed hva deres personlige interesse faktisk er. Det åpner dessuten for å undersøke opp-

1. <https://www.ssb.no/valg/statistikker/vund> (tabell 1).

2. <https://www.regjeringen.no/no/dep/asd/om-arbeids-og-sosialdepartementet/nemnder-styrer-rad-og-utvalg/midlertidige-nemnder-rad-og-utvalg/pensjonsutvalget/id2706196/>

fatninger om fordelingsmekanismer som trekker i ulike retninger: ikke bare fra de rike til de fattige, men også mellom kjønn, aldersgrupper og personer i ulike livsfaser.

I denne artikkelen undersøker vi holdninger til de viktigste omfordelingsmekanismene i pensjonssystemet: garantipensjonen, taket for opptjening av pensjon, omsorgsopptjening samt prinsippet om et felles, nøytralt delingstall for alle i samme fødselskull. Det er disse elementene i det reformerte pensjonssystemet som bidrar mest til å redusere kjønnsforskjellen i pensjonsutbetalinger i Norge (Halvorsen & Pedersen, 2019). Datagrunnlaget for analysene er surveyen *Undersøkelse om Arbeid og Pensjon* fra 2019.

Vi gjør først rede for noen hovedtrekk ved det reformerte pensjonssystemet i Norge. Videre gjennomgår vi tidligere forskning om kjønnsforskjeller i oppslutningen om velferdsstaten generelt og omtaler tidligere studier av kjønnsforskjeller i befolkningens holdninger til det reformerte pensjonssystemet i Norge. Deretter diskuterer vi noen antakelser om kjønnsforskjeller i oppslutningen om ulike omfordelingsmekanismer i pensjonssystemet og beskriver datagrunnlag og metode som er brukt i de empiriske analysene. Videre presenterer vi resultatene før vi avslutter med en oppsummering og diskusjon.

Hovedtrekk ved pensjonssystemet og viktige omfordelingsmekanismer

I 2009 vedtok Stortinget en stor pensjonsreform som trådte i kraft 1. januar 2011. Reformen innebærer et nytt system for opptjening av pensjon som gjelder for fullt for alle som er født i 1963 eller senere. Et hovedprinsipp er at det skal være en klar sammenheng mellom yrkesinntekten gjennom livet og opptjening av pensjonsrettigheter i folketrygden, slik at det alltid skal lønne seg pensjonsmessig å jobbe. Opptjeningen starter fra første krone, og alle yrkesaktive år teller med. Avbrekk fra yrkeslivet og perioder med deltidsarbeid vil dermed gi lavere opptjening. Alderspensjonsrettigheter opptjenes på basis av den årlige lønnsinntekten (og annen pensjongivende inntekt) opp til 7,1 G (G=grunnbeløpet i folketrygden). Pensjonsopptjeningen starter ved 13 år og kan i prinsippet fortsette til 75 års alder. Hvert år godskrives et beløp tilsvarende 18,1 prosent av den pensjongivende inntekten på en individuell, beregningsteknisk pensjonskonto. Ved uttak av pensjon omregnes den opptjente pensjonsformuen til en løpende ytelse basert på et delingstall som tar hensyn til alder ved uttak, dødeligheten til fødselskohorten under opptjeningstiden og kohortens gjenstående forventede levealder – såkalt levealdersjustering. Uttak av pensjon kan starte ved 62 år eller utsettes til fylte 75 år, og det kan fritt kombineres med arbeid. I kjølvannet av pensjonsreformen ble også regelverket for tjenestepensjoner og AFP endret (Hippe & Pedersen, 2019).

Det reformerte pensjonssystemet inneholder samtidig viktige omfordelingsmekanismer, der flere har betydning i et kjønns- og likestillingsperspektiv (Bay et al., 2015; Halvorsen & Pedersen, 2019). Halvorsen og Pedersen (2019) skiller mellom tre typer omfordelingsmekanismer i det norske pensjonssystemet: generelle mekanismer for omfordeling fra rik til fattig, familie- og husholdsrelaterte mekanismer og latente mekanismer. Den første typen omfatter ordninger som taket på inntektsopptjening på 7,1 G, en garantipensjon som sikrer at ingen blir fattige, og et mildt og progressivt skattesystem der lave pensjoner ikke inntektsbeskattes, mens det er høy marginalskatt på høye pensjoner. Den andre typen omfatter ordninger som omsorgsopptjening, mulighet til å overta deler av pensjonsrettighetene etter avdød ektefelle og en differensiering av garantipensjonen, der enslige typisk får høyere ytelse enn gifte og samboende. Den tredje typen, latente omfordelingsmekanismer, viser til bruken av et felles delingstall for alle i samme fødselskohort, uten å ta hensyn til eventuelle forskjeller i forventet levealder mellom identifiserbare grupper av befolkningen. I det følgende omtaler vi kort

de omfordelingsmekanismene vi studerer i denne artikkelen: garantipensjon, tak på opptjening, omsorgsopptjening og et nøytralt delingstall.

Garantipensjon er en garantert minste alderspensjonsytelse fra folketrygden som gis til dem som har lav eller ingen opptjening til inntektspensjon. Den utgjør i utgangspunktet 2 G for en enslig pensjonist, men skal justeres for levealder slik at nivået vil bli gradvis lavere i takt med lavere dødelighet og høyere forventet levealder for nye årskull. Garantipensjonen avkortes med 80 prosent mot opptjent inntektspensjon. Ordningen innebærer at mange med midlere eller lavere livslønn vil få et større eller mindre supplement til sine opptjente rettigheter.

Tak på inntektsopptjening: Opptjeningstaket på 7,1 G tilsvarer omtrent 710 000 kroner (2019) eller 1,3 ganger gjennomsnittslønnen i en fulltidsjobb. Ettersom menn typisk har høyere inntekt enn kvinner, er det flere menn som kommer over dette taket. Mange arbeidsgivere kompenserer helt eller delvis for manglende opptjening for den delen av lønnen som overstiger 7,1 G gjennom tjenestepensjonen (Hippe & Pedersen, 2019), men dette er altså ikke en del av folketrygden.

Omsorgsopptjening: Ordningen skal sørge for at en av foreldrene til barn under seks år kan være hjemme eller jobbe deltid og likevel tjene opp pensjonsrettigheter som om vedkommende hadde vært i full jobb, med forholdsvis lav lønn. Den ene av foreldrene med barn under seks år får en garantert pensjonsopptjening tilsvarende en lønnsinntekt på 4,5 G (449 361 kroner i 2019). Opptjeningen gis til den som har lavest inntekt. I praksis er dette oftest mor.

Nøytralt delingstall: Delingstallet er nevneren i den brøken som brukes for å omgjøre den opptjente pensjonsbeholdningen til folketrygden til en løpende årlig ytelse fra og med uttakstidspunktet. Dette ivaretar både levealdersjusteringen og prinsippet om nøytralt uttak, altså at den enkelte selv betaler for valg av uttakstidspunkt. I det året en fødselskohort fyller 61 år, fastsettes en endelig serie med delingstall for hver mulig uttaksmåned mellom 62 og 75 år. Delingstallene gjenspeiler altså et anslag på forutgående dødelighet og gjenstående forventet levealder etter 62 år for den aktuelle kohorten. De er felles for alle i samme fødselskull og tar dermed ikke hensyn til at forventet levealder varierer med kjønn og utdanningsnivå, noe som kan sies å være til fordel for kvinner og personer med høy utdanning.

Tidligere forskning og forventede mønstre

I velferdsstatsforskningen har det de siste tiårene vært mye diskusjon om årsakene til de store kjønnsforskjellene i oppslutningen om en generøs og omfordelende velferdsstat. Flere har tatt utgangspunkt i et individuelt interesseperspektiv og pekt på at kvinner tjener mer på en velutbygget velferdsstat enn menn. Til tross for økt yrkesdeltakelse har kvinner fremdeles ofte hovedansvaret for arbeidet hjemme. Dermed er de i større grad enn menn avhengige av at staten overtar deler av omsorgsarbeidet for barn, syke og eldre. Også endringer i familiemønstre, som økt skilsmisserate, mer samboerskap og flere enslige mødre, innebærer at dagens kvinner er mer avhengige av en godt utbygd velferdsstat enn menn og enn kvinner i eldre generasjoner (Edlund et al., 2005; Edlund & Pande, 2002; Iversen & Rosenbluth, 2006). På denne bakgrunnen er det også rimelig å anta at kvinner i dag oftere definerer sine sosialpolitiske interesser med utgangspunkt i sine egne ressurser og posisjon i arbeidsmarkedet snarere enn med utgangspunkt i mannens yrke og husholdets situasjon (se imidlertid Häusermann et al., 2016). Det siste er imidlertid ikke opplagt. Ekteskapet og parforholdet er fortsatt i betydelig grad et økonomisk fellesskap der tiltak som i utgangspunktet tilfaller den ene ektefellen, også kan antas å ha positive konsekvenser for levestandarden til den andre.

Det har videre blitt pekt på at foreldreskap kan bidra til polarisering i menns og kvinners politiske holdninger. Det å få barn innebærer fremdeles større omveltninger i kvinners enn i menns liv og endrer også i større grad deres politiske holdninger og deres forhold til velferdsstaten. Studier fra både USA (Elder & Greene, 2006) og Europa (Banducci et al., 2016) viser at kvinner med barn uttrykker mer støtte til en velutbygget velferdsstat enn kvinner uten barn, mens det er mindre forskjeller mellom menn med og uten barn. Banducci et al. (2016) argumenterer for at økte kjønnsforskjeller i betydningen av foreldreskap (det å ha barn) kan være en viktig drivkraft bak den generelle økningen i kjønnsforskjellene i politiske holdninger, som kan observeres både når det gjelder støtte til ordninger som gjør det enklere for mødre å jobbe (typisk barnehager), og til generelle velferdsytelser og -tjenester. Derfor er det, sier de, viktig å inkludere variabler for foreldreskap i analyser på feltet. Goossen (2020) hevder, i tråd med tidligere studier (f.eks. Iversen & Rosenbluth, 2006), at en seiglivet kjønnnet arbeidsdeling er en viktig faktor for å forstå kjønns-gapet i politiske holdninger, men påpeker samtidig at dette må sees i lys av utformingen av familiepolitikken i det enkelte land.

Selv om det innen velferdsstatsforskningen har vært mye oppmerksomhet om kjønns-gapet i politiske holdninger, har det vært mindre interesse for mulige kjønnsforskjeller i holdninger til pensjonspolitiske spørsmål. Gitt at utformingen av pensjonssystemet har betydning for folks økonomiske velferd i pensjonsalderen, og at mange omfordelende mekanismer har særlig stor betydning for kvinner, er dette påfallende. Kvinner har høyere forventet levealder enn menn. Utformingen av pensjonssystemet har derfor stor betydning for kvinners økonomiske velferd i en vesentlig del av livsløpet (OECD, 2019). Vi vet samtidig at kvinner gjennomgående får lavere pensjonsutbetalinger enn menn (European Commission and the Social Protection Committee, 2018). Dette har sammenheng med at kvinner gjerne har hatt hovedansvaret for hus- og omsorgsarbeidet, flere yrkesavbrudd, mer deltidarbeid og lavere timelønn enn menn (Chłoń-Domińczak, 2017; Halvorsen & Pedersen, 2019). Kvinners høyere forventede levealder og deres (typisk) lavere pensjonsgivende inntekt gjennom livet gjør at de ikke uten videre har de samme interessene som menn når det gjelder pensjonssystemets utforming (Halvorsen & Pedersen, 2019). Imidlertid finnes det lite forskning – både i Norge og internasjonalt – som undersøker hva kvinner og menn faktisk mener om den konkrete utformingen av pensjonssystemene. Det finnes en del forskning som viser at pensjonssystemet har svært stor legitimitet, sammenlignet med mange andre sentrale velferdsordninger (f.eks. van Oorschot, 2006), men få har spurt om holdningene til alternative måter å innrette pensjonssystemet på. Grødem (2019) var opptatt av i hvilken grad holdninger til omfordeling i pensjonssystemet var drevet av egeninteresse, og så på oppslutning om mulige fordelingsprofiler i folketrygden. Hun fant at oppslutningen om omfordeling økte med alder, mens oppslutningen om prinsippet om at det bør være nær sammenheng mellom lønn og pensjon, økte med inntekt.

Halrynjo et al. (2019) studerte kjønnsforskjeller og kryssende konfliktlinjer i befolkningens oppslutning om ordningen med omsorgsopptjening. De fant, basert en survey fra 2017, at kvinner gjennomgående var mer positive til omsorgsopptjening enn menn, men at kjønnsforskjellen ble betydelig dempet når man tok hensyn til forskjeller i inntekt, yrkestilknytning og en del andre forhold. Det var også stor variasjon i synet på omsorgsopptjening blant begge kjønn. Kvinner med kort utdanning og en kjønnsstradisjonell fordeling av familie- og yrkesarbeidet uttrykte mest støtte til omsorgsopptjening, mens høyt utdannede kvinner i likestilte par var omtrent like skeptiske som høyt utdannede menn. Hovedmønstrene er altså i tråd med antakelser om at folks kjønns- og velferdspolitiske holdninger formes ut fra en individuell egeninteresse, men bildet var ikke entydig.

Denne studien bygger på de tidligere norske arbeidene, men søker særlig å gå i dybden på samspillet mellom kjønn og demografiske og sosioøkonomiske faktorer. Hvis det stemmer at kvinner som gruppe navigerer ut fra andre verdier i fordelings spørsmål enn menn, forventer vi å finne klare kjønnsforskjeller i holdninger også når vi kontrollerer for individuelle sosioøkonomiske kjennetegn. Hvis derimot oppfatningene om fordeling i pensjonssystemet hovedsakelig er drevet av individuell økonomisk egeninteresse som spiller seg ut på samme måte blant menn og kvinner, vil vi forvente at eventuelle kjønnsforskjeller svekkes kraftig, eller forsvinner helt, når vi kontrollerer for demografiske variabler, yrkestilknytning og inntekt.

Data, variabler og analysestrategi

Data er hentet fra en webbasert survey, *Arbeid og pensjon*, gjennomført av Kantar høsten 2019 blant et landsrepresentativt utvalg av 3097 personer i alderen 30–61 år (født i 1958–89). Utvalget ble trukket fra Galluppanelet.³ Deltakerne ble spurt hva de synes om ulike sider ved pensjonssystemet, herunder ulike omfordelingsmekanismer. Bakgrunnsinformasjon ble dels kartlagt i undersøkelsen og dels hentet fra Galluppanelet. For å justere for ulik svar-deltakelse i ulike befolkningsgrupper har Kantar konstruert en vekt, basert på kjønn, alder, utdanning og geografisk bosted. Vekten benyttes i analysene i denne artikkelen. Vektingen har liten betydning for resultatene. Antall observasjoner vises uvektet. Undersøkelsen er finansiert av Arbeids- og sosialdepartementet gjennom prosjektet PensjonsLAB.⁴

I analysene har vi holdt utenfor tre observasjoner der det ikke var oppgitt informasjon om sivilstand og 19 observasjoner der det ikke var oppgitt informasjon om antall barn. Analyseutvalget omfatter 3075 observasjoner.

Avhengige variabler

Vi har fem avhengige variabler i analysene som alle måler oppslutningen om sentrale omfordelingsmekanismer i pensjonssystemet. Fordelinger og gjennomsnitt vises i resultatdelen (tabell 2).

Analysen av synspunkter på *nivået på garantipensjonen og taket på opptjening* er basert på følgende spørsmål:

«For noen år siden vedtok politikerne en pensjonsreform. Alle som er født i 1963 eller senere, tjener opp pensjon i folketrygden etter de nye reglene. I det reformerte pensjonssystemet tjener man opp pensjon i alle årene man er yrkesaktiv. Opptjeningen starter ved første krone, og årlig lønnsinntekt opp til 7,1 G (709 000 kroner) teller med. Samtidig er det i det reformerte pensjonssystemet en garantipensjon (minstepensjon) som sikrer at pensjonen til personer med lave lønnsinntekter gjennom livet ikke blir for lav. For personer som ikke har hatt lønnsinntekt og som ikke har tjent opp noen pensjon, er full garantipensjon på omtrent 190 000 kroner i året (enslig pensjonist).

- Hva synes du om nivået på garantipensjonen/minstepensjonen? Nivået er: (1) Altfor høyt (2) Noe for høyt (3) Passe (4) Noe for lavt (5) Altfor lavt.

3. Totalt 7572 personer fikk invitasjon til å delta. Utsending skjedde i fire puljer i tiden 15.–28. november. Hver pulje fikk en påminning. Undersøkelsen ble lukket når avtalt antall intervjuer var nådd.

4. For informasjon om PensjonsLAB, se <https://pensjonslab.no/index.php>

- Hva synes du om taket for inntekt som gir opptjening (709 000 kroner)? (Samme svaralternativer som over).»

Vi har omkodet svarene på det siste spørsmålet, slik at høye verdier reflekterer støtte til et mer omfordelende pensjonssystem (ønsker lavere tak for opptjening).⁵

Oppfatningene om *omsorgsopptjening* ble målt med følgende spørsmål:

«I det reformerte pensjonssystemet er det en ordning med omsorgsopptjening. Hvis en av foreldrene til barn under 6 år jobber deltid eller slutter å jobbe, vil vedkommende være garantert samme årlige pensjonsopptjening som en lønnstaker med en årsinntekt på 4,1 G (om lag 450 000 kroner). Det er som oftest mor som får godskrevet omsorgsopptjeningen, men det kan være far hvis han har lavest inntekt. Ordningen gjelder uansett om barna går i barnehage eller ikke og uansett om mor er hjemme eller jobber. Det kan være ulike synspunkter på en slik ordning. Hvor enig eller uenig er du i de følgende påstandene?

- Pensjonssystemet bør innrettes slik at mødre ikke taper pensjonsopptjening hvis de jobber mindre eller er hjemme når barna er små.
- Mødre som jobber deltid eller er hjemme mens barna er små, må finne seg i å få lavere pensjonsopptjening enn foreldre som jobber fulltid.»

En faktoranalyse viser at de to påstandene fanger opp samme underliggende dimensjon ($\alpha=0,81$). Vi har slått sammen påstandene til indeksen *Omsorgsopptjening*. Begge er kodet fra 1 til 5, slik at høye verdier innebærer mest støtte til omsorgsopptjening (Enig i påstand 1 / uenig i påstand 2). Vi har konstruert en additiv indeks ved å summere variablene og dividere med to. Indeksen har ni verdier fra 1 til 5.⁶ Gjennomsnittsskåren er 3,85.

For å fange opp respondentenes holdning til *nøytralt delingstall* stilte vi to spørsmål:

«Folketrygden er innrettet slik at det ikke får noen betydning for størrelsen på den årlige pensjonen at [kvinner/folk med høy utdanning] i gjennomsnitt lever lenger enn [menn/folk med lav utdanning]. Tenk deg to personer, [en kvinne og en mann/en med høy og en med lav utdanning], som har jobbet like lenge og tjent like mye gjennom livet. Begge starter uttak av pensjon ved fylte 65 år. De får da like mye utbetalt per år. Siden [kvinner/folk med høy utdanning] i gjennomsnitt lever noen år lenger enn [menn/folk med lav utdanning], vil [kvinnen/personen med høy utdanning] mest sannsynlig motta mer pensjon i løpet av livet enn [mannen/folk med lav utdanning]. To personer, A og B, diskuterer dette. Hvem er du mest enig med, A eller B?

1. A sier: Ettersom [mannen/personen med lav utdanning] mest sannsynlig vil leve kortere enn [kvinnen/personen med høy utdanning], bør [han/vedkommende] få mer utbetalt per år.
2. B sier: [Mannen og kvinnen/de to personene] bør få like mye utbetalt per år selv om [kvinnen/den som har høy utdanning] mest sannsynlig lever lenger enn [mannen/den som har lav utdanning].
3. Vet ikke.»

5. Vi har satt henholdsvis 21 og 40 observasjoner med uoppgitt til verdien 3.

6. Vi har satt henholdsvis 16 og 40 observasjoner med uoppgitt til verdien 3.

Begge variabler er sterkt skjevfordelt (se tabell 2), og vi velger derfor i analysene å skille mellom de som støtter status quo (nøytralt delingstall), og de som er usikre eller negative (støtter A eller svarer «vet ikke»⁷).

Uavhengige variabler

I tillegg til kjønn (kvinner=1 / menn=0) inngår et sett av demografiske variabler (alder, sivilstand og antall barn)⁸ og et sett av sosioøkonomiske variabler (utdanning, årlig bruttoinntekt og yrkestilknytning).⁹ Fordelingen på disse variablene er vist i tabell 1. Det fremgår her at kvinner gjennomgående har lavere inntekt enn menn og sjeldnere jobber heltid. Kvinner har derimot oftere høy utdanning og oftere minst ett barn. Det er beskjedne kjønnsforskjeller i alder og sivilstand.

Tabell 1. Deskriptiv statistikk, uavhengige variabler. Prosent

	Alle	Kvinner	Menn
Kjønn			
Kvinner	47		
Menn	53		
Alder			
30–39 år	33	33	32
40–49 år	27	27	28
50–61 år	40	40	40
Sivilstand			
Gift	45	43	47
Samboer	24	25	24
Enslig	30	32	29
Barn			
Ingen	28	25	31
Ett–to	53	57	50
Tre eller flere	19	19	19
Utdanning			
Grunnskole/videregående	43	43	43
Fagskole	19	16	22
Universitet, 1–4 år	23	24	22
Universitet, 5 år +	15	17	13
Inntekt, kr			
–399 999	25	34	17
400 000–499 999	21	25	17

7. Vi har satt henholdsvis 34 og 44 observasjoner med uoppgitt til «Vet ikke».

8. Opplysningen er hentet fra surveyen og gjelder både barn man bor sammen med, og barn som er flyttet hjemmefra.

9. Opplysninger om yrkesaktivitet og arbeidstid er hentet fra surveyen, opplysninger om utdanning og inntekt fra Galluppanelet. Det er en del som ikke har oppgitt inntekt. Vi inkluderer en egen kategori for dette i analysene.

	Alle	Kvinner	Menn
500 000–599 999	19	17	21
600 000–699 999	11	8	14
700 000 +	17	7	26
Ikke oppgitt	8	10	6
Yrkesarbeid			
Ikke yrkesaktiv	15	20	10
Yrkesaktiv, 1–36 timer	19	24	14
Yrkesaktiv, 37 timer +	67	56	76
N	3 075	1 613	1 462

Analysesstrategi

Vi viser først bivariate sammenhenger mellom kjønn og hver av de avhengige variablene og deretter resultater fra multivariate analyser. Vi er særlig opptatt av i hvilken grad kjønnsforskjellene endres når sosioøkonomiske og demografiske variabler inkluderes i analysen, og hvorvidt dette varierer mellom utfallsvariablene. Vi viser resultater fra fire modeller. I modell 1 inngår kun kjønn som uavhengig variabel, i modellene 2 og 3 inngår i tillegg henholdsvis demografiske og sosioøkonomiske faktorer, og i modell 4 inngår samtlige uavhengige variabler. I tabell 3 vises estimatene for kjønn fra samtlige modeller. Vi foretar også separate analyser for kvinner og menn. Resultatene vises i tabell 4. For holdninger til garanti-pensjon, til taket for opptjening og til omsorgsopptjening benytter vi regresjonsanalyse med minste kvadraters metode.¹⁰ For holdninger til kjønns-/utdanningsnøytralt delingstall, der vi altså har laget dummyvariabler, benytter vi lineære sannsynlighetsmodeller. Regresjonskoeffisientene kan da tolkes som forskjeller i sannsynlighet for å ha verdien 1 sammenlignet med verdien 0 på den avhengige variabelen mellom ulike kategorier på de uavhengige variablene (hver kategori sammenlignes med referansekategorien) (Hellevik, 2009).¹¹

Resultater

Tabell 2 viser at det er klare kjønnsforskjeller i de pensjonspolitiske holdningene. Vi ser at kvinner alt i alt støtter sterkere opp om et omfordelende pensjonssystem enn menn, selv om også menn uttrykker stor støtte på flere områder. De bivariate analysene i tabell 3 (modell 1) viser at kjønnsforskjellene er statistisk signifikante for samtlige fem avhengige variabler.

10. Vi behandler altså disse variablene som kontinuerlige, selv om de to første har bare fem verdier. Analyser med *ordered probit* gir i all hovedsak samme resultater. Vi benytter OLS-modeller fordi resultatene er enklere å tolke.

11. Analyser med logistisk regresjon gir i all hovedsak samme resultater. Vi viser resultater fra lineære sannsynlighetsmodeller fordi resultatene er enklere å tolke.

Tabell 2. Svarfordeling på spørsmål om omfordelingsmekanismer i pensjonssystemet. Prosent, gjennomsnitt.

	Alle	Kvinner	Menn
Garantipensjon			
Altfor høyt (1)	1	0	1
Noe for høyt (2)	2	2	2
Passe (3)	24	20	29
Noe for lavt (4)	45	44	45
Altfor lavt (5)	28	34	23
Gj.snitt	3,98	4,11	3,88
Tak på opptjening			
Altfor høyt (5)	5	6	5
Noe for høyt (4)	15	16	14
Passe (3)	55	57	54
Noe for lavt (2)	20	18	22
Altfor lavt (1)	5	4	6
Gj.snitt	2,96	3,02	2,90
Omsorgsopptjening, indeks, gj.snitt	3,85	4,03	3,69
Kjønnsnøytralt delingstall			
Menn mest	5	2	8
Likt	87	91	84
Vet ikke	8	7	8
Utdanningsnøytralt delingstall			
Lavt utdannede mest	5	3	7
Likt	83	85	82
Vet ikke	11	12	11
N	3 075	1 613	1 462

Tabell 3. Resultater fra multivariate analyser, modell 1–4¹. Estimater for kjønn. N=3 075.

	Garanti- pensjon	Tak på opptjening	Omsorgs- opptjening	Kjønns- nøytralt delingstall	Utdannings- nøytralt delingstall
Modell 1					
Estimat	0,227***	0,121***	0,342***	0,073***	0,032*
R ²	0,020	0,005	0,023	0,012	0,002
Modell 2					
Estimat	0,225***	0,114***	0,331***	0,073***	0,032*
R ²	0,026	0,013	0,051	0,018	0,005
Modell 3					
Estimat	0,131***	-0,071*	0,238***	0,085***	0,049**
R ²	0,063	0,136	0,068	0,023	0,028
Modell 4					
Estimat	0,126***	-0,078*	0,197***	0,083***	0,046**
R ²	0,069	0,139	0,102	0,029	0,031

¹ Modell 1: kjønn; Modell 2: kjønn, alder, sivilstand, barn; Modell 3: kjønn, utdanning, inntekt, yrkesarbeid; Modell 4: Samtlige variabler
*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$, ($*$) $p < 0,10$

Garantipensjon

Kvinner mener oftere enn menn at garantipensjonen er for lav (tabell 1). Gjennomsnittskåren er 4,11 for kvinner og 3,88 for menn. Kjønnsforskjellen reduseres betraktelig i de multivariate analysene (tabell 3), men er fremdeles betydelig etter kontroll for demografiske og sosioøkonomiske faktorer. I tråd med hva vi forventet, er det særlig når inntektsvariabelen inkluderes i analysen, at kjønnsforskjellen dempes. For begge kjønn er det en klar negativ sammenheng mellom inntekt og arbeidstid på den ene siden og tilbøyeligheten til å mene at garantipensjonen er for lav, på den andre (tabell 4). Det er imidlertid en klar kjønnsforskjell i betydningen av utdanningsnivå. For kvinner er det en positiv sammenheng, noe som trolig reflekterer at kvinner med lang utdanning er mer liketillingsorienterte og dermed mer opptatt av hva som er mest tjenlig for kvinner generelt, enn kvinner med mindre utdanning. For menn ser vi derimot en negativ effekt av utdanning, noe som peker i retning av at holdningene reflekterer egeninteresse. Kjønnsforskjellen i betydningen av utdanning er statistisk signifikant ($p < 0,01$), noe vi har testet ved å inkludere et samspillsledd mellom kjønn og utdanning (ikke vist). Det å ha barn har ingen klar betydning for oppfatningen av nivået på garantipensjonen verken for kvinner eller menn. Derimot ser vi at enslige og samboende kvinner oftere enn gifte mener at garantipensjonen er for lav, i tråd med våre antakelser. Sivilstand har ingen betydning for menns oppfatning.

Tak på opptjening

Det er en litt høyere andel kvinner enn menn som mener at taket på opptjening er for høyt (tabell 2). De multivariate analysene (tabell 3) viser imidlertid at kvinner er *mindre* tilbøyelige enn menn til å mene at taket på opptjening er for høyt når vi kontrollerer for samtlige uavhengige variabler. Inntekt har en sterk sammenheng med synet på taket på pensjonsopptjening, og det er når inntektsvariabelen inkluderes i modellen, at retningen på kjønnsforskjellen snur (tabell 3). Vi finner en betydelig negativ effekt av inntekt for begge kjønn (tabell 4), men sammenhengen er sterkest for menn. Blant begge kjønn er det særlig den høyeste

inntektsgruppen (minst 700 000 kr) som skiller seg ut ved at de sjeldnere mener at taket på opptjening er for høyt. I og med at «taket» ekskluderer inntekter over 709 000 kroner – noe som er opplyst i spørsmålet – kan vi ane en klar egeninteresse i dette mønsteret. Det å ha barn har ingen klar betydning, og det er ingen forskjeller mellom utdanningsgrupper. Derimot ser vi for menn, men ikke for kvinner, at enslige og samboere oftere enn gifte mener at taket på pensjonsopptjening er for høyt.

Omsorgsopptjening

Prinsippet om omsorgsopptjening har stor oppslutning i befolkningen, og dette gjelder i enda større grad blant kvinner enn blant menn (tabell 2). Kjønnsforskjellen reduseres en del i de multivariate analysene, men er fremdeles betydelig etter at det er justert for demografiske og sosioøkonomiske faktorer (tabell 3). Også her er det særlig når variablene inntekt og yrkesarbeid inkluderes, at kjønnsforskjellen reduseres, men variablene sivilstand og antall barn har større betydning her enn for noen av de andre holdningsdimensjonene. Blant begge kjønn er enslige mindre positive til omsorgsopptjening enn dem som lever i par, mens det ikke er noen klar forskjell mellom samboende og gifte. Videre er det, for begge kjønn, en positiv sammenheng mellom det å ha barn og oppslutningen om omsorgsopptjening, og sammenhengen er faktisk enda sterkere for menn enn for kvinner. For begge kjønn er det en klar negativ sammenheng mellom inntekt og yrkesarbeid på den ene siden og oppslutning om omsorgsopptjening på den andre. For øvrig ser vi en negativ sammenheng med utdanning blant menn, men ikke blant kvinner.

Nøytralt delingstall

Den sterke oppslutningen om et nøytralt delingstall for alle er tydelig i den bivariante analysen (tabell 2) og vises også i regresjonsmodellene (tabell 4). Det er bare små forskjeller mellom ulike grupper, men kvinner støtter gjennomgående opp om dette prinsippet i større grad enn menn (tabell 3). Dette er lite overraskende med tanke på det kjønnsnøytrale delingstallet – som er til kvinners fordel – men det er ikke opplagt hvorfor det samme skulle være tilfellet for nøytralitet mellom utdanningsgrupper. Alder og utdanning har en viss betydning for begge kjønn og i begge analyser (tabell 4), men effekten av utdanning er klart sterkere og mer systematisk i analysene av det utdanningsnøytrale delingstallet. Jo høyere utdanning deltakerne har, jo mer motstand har de mot at personer med lav utdanning skal få høyere årlig pensjon på grunn av lavere forventet levealder.

Tabell 4. Resultater fra multivariate analyser, kvinner og menn. N=1 462/1 613.

	Garantipensjon		Tak på opptjening		Omsorgs- opptjening		Kjønnsnøytralt delingstall		Utdanningsnøytralt delingstall	
	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
Alder (ref. 30–39 år)										
40–49 år	-0,009	0,047	0,095(*)	-0,019	-0,034	0,054	0,016	-0,028	0,026	0,001
50–61 år	0,036	0,096(*)	0,092(*)	0,026	-0,105	0,063	0,068**	0,024	0,064*	0,015
Sivilstand (ref. Gift)										
Samboer	0,101(*)	-0,060	0,010	0,094(*)	-0,060	-0,100	0,018	-0,026	-0,019	-0,004
Enslig	0,139**	0,016	0,050	0,141**	-0,151*	-0,161*	-0,005	-0,037	-0,024	-0,024
Barn (ref. Ingen)										
Ett-to	-0,019	0,037	0,039	0,033	0,278***	0,346***	0,020	-0,016	0,026	-0,025
Tre eller flere	0,053	0,081	-0,022	0,082	0,476***	0,504***	0,015	-0,036	0,033	-0,022
Utdanning (ref. Grunnskole/ videregående)										
Fagskole	-0,037	-0,046	0,064	-0,058	-0,063	-0,047	0,013	0,060**	0,032	0,053*
Universitet, 1–4 år	0,086	-0,144**	-0,080	-0,025	-0,109	-0,162*	0,031	-0,033	0,057*	0,072*
Universitet, 5 år +	0,114(*)	-0,170**	-0,046	-0,022	0,009	-0,420***	0,074**	0,021	0,099***	0,120***
Inntekt, kr (ref. –399 999)										
400 000–499 999	-0,069	-0,049	0,071	0,090	-0,006	-0,195(*)	0,029	-0,017	0,024	-0,007
500 000–599 999	-0,157*	-0,167*	-0,079	-0,167*	-0,170(*)	-0,334**	0,021	-0,007	0,042	-0,000
600 000–699 999	-0,282*	-0,163*	-0,245*	-0,399***	-0,308*	-0,120	0,040	-0,028	0,045	-0,023
700 000 +	-0,279**	-0,314***	-0,842***	-0,820***	-0,899***	-0,270**	0,006	-0,002	0,070(*)	0,048
Ikke oppgitt	-0,076	-0,007	-0,048	-0,383***	0,049	0,043	-0,066(*)	-0,113(*)	-0,096*	-0,140*
Yrkesarbeid (ref. Ikke yrkesaktiv)										
Yrkesaktiv, 1–36 timer	-0,236***	-0,202*	-0,124(*)	-0,127	0,003	-0,117	-0,028	-0,040	-0,008	-0,072
Yrkesaktiv, 37 timer +	-0,336***	-0,246**	-0,144*	-0,144(*)	-0,299***	-0,303**	-0,026	0,018	-0,037	0,000
Konstantledd	4,327	4,208	3,149	3,256	4,211	3,985	0,853	0,865	0,783	0,797
R ²	0,061	0,064	0,093	0,177	0,115	0,075	0,030	0,020	0,036	0,033

***p<=0,001, **p<=0,01, *p<=0,05, (*)p<=0,10

Diskusjon

Vi har tatt utgangspunkt i en voksende litteratur om hvordan holdningene til velferdspolitikken varierer med kjønn, og spurt om dette også gjelder når vi stiller spørsmål om konkrete omfordelingsmekanismer i en sentral velferdsordning. Vi har sett på kjønnsforskjeller i oppfatninger om ordninger som bidrar til å dempe sosial og kjønnsbasert ulikhet i pensjonsutbetalingene: nivået på garantipensjonen, taket på opptjening av pensjonsrettigheter, omsorgsopptjening og nøytralt delingstall. Vi undersøker om, og i hvilken grad, kjønnsforskjeller er knyttet til sosioøkonomiske og demografiske forhold, og om slike faktorer har forskjellig betydning for kvinners og menns holdninger.

Vi finner at befolkningen gjennomgående slutter opp om omfordelingsmekanismene i

folketrygden: Et klart flertall mener at garantipensjonen er for lav, og vi finner ikke noe folkekrav om å heve taket på opptjening. Oppslutningen om opptjening for omsorgsarbeid er gjennomgående høy, og det er sterk støtte til å beholde et felles delingstall for alle grupper. Vi finner relativt klare kjønnsforskjeller i oppslutningen om omfordelende mekanismer i pensjonssystemet: Kvinner sier oftere enn menn at garantipensjonen er for lav og at taket på opptjening for høyt, og de slutter sterkere opp om omsorgsopptjening og nøytrale delingstall.

Kjønnsforskjellene kan tolkes som en bekreftelse på at det finnes en egen «kvinnetilnærming» til pensjon, som preges av et ønske om mer sosioøkonomisk utjevning. Det er likevel to grunner til å moderere denne konklusjonen. For det første er mønstrene ulike for ulike omfordelingsmekanismer. Kvinner uttrykker oftere enn menn støtte til omsorgsopptjening og høyere garantipensjon. Dette er viktige omfordelende ordninger, men det er også ordninger som har et tydelig «kvinnestempel» i den offentlige debatten, og dermed sannsynligvis i informantenes bevissthet. Når vi spør om grupper med lavere forventet levealder bør få mer pensjon i de årene de faktisk mottar ytelsen, er kvinner mer negative enn menn. Denne formen for omfordeling får mindre støtte hos kvinnene. For det andre ser vi at effekten av kjønn modereres kraftig når vi kontrollerer for sosioøkonomiske variabler. Endringene skjer i grove trekk i tråd med våre forventninger: Yrkestilknytning og inntekt har stor betydning for oppfatningene om nivået på garantipensjonen – særlig fulltidsarbeidende av begge kjønn er lite opptatt av å heve denne – og inntekt har svært sterk effekt på oppfatningen om taket på opptjening. Både blant kvinner og menn er det særlig de som har inntekter over opptjeningstaket (over 700 000 kroner), som ønsker å heve taket. For omsorgsopptjeningen er det særlig familieforhold som gir utslag: Både blant menn og kvinner er de som lever i par og de som har barn, de sterkeste tilhengerne av denne ordningen. Økonomiske forhold har også betydning her. Blant begge kjønn er fulltidsarbeidende og høytlønnede mer negative enn andre.

Derimot finner vi lite systematisk variasjon i holdningene til spørsmålet om nøytralt delingstall. Det vi finner, går likevel i forventet retning: Kvinner er oftere enn menn tilhengere av et kjønnsnøytralt delingstall (som er til fordel for kvinner), mens respondenter med utdanning over minimum er tilhengere av et utdanningsnøytralt delingstall (som er til fordel for utdanningsgruppene).

For personer som lever i parforhold, kan en eventuell egeninteresse være knyttet til parets samlede situasjon. Kvinner som ser fram mot en pensjonisttilværelse med mannen, kan se fordeler for seg selv ved at mannen får en god pensjon, og vice versa. Vi ser tendenser til slike mekanismer: Gifte kvinner er mindre opptatt av å heve garantipensjonen enn enslige kvinner, menn med barn er sterke tilhengere av opptjening for omsorgsarbeid, og kvinner er sjeldnere tilhengere av å senke taket på opptjening enn de «burde» vært hvis de bare tenkte egeninteresse ut fra sin egen inntekt. Tidligere studier har vist at kvinners preferanser gjenspeiler partnerens situasjon, mens det motsatte sjeldnere skjer (Häuserman et al., 2016). Vi finner imidlertid at påvirkningen går begge veier, og at det faktisk er viktig for menn med barn at kvinner ikke skal tape pensjon hvis de jobber mindre når barna er små (se også Kitterød & Pedersen, 2020).

Resultatene i denne studien problematiserer det gjennomgående funnet i forskningslitteraturen – at kvinner støtter sterkere opp om omfordelende velferdsordninger enn menn. Når vi konkretiserer spørsmålene og knytter dem til en bestemt ordning, slik at respondenterne kan ha en formening om hvordan ulike prinsipper vil berøre dem personlig, finner vi at kvinner i hovedsak støtter ordninger som fremstår som fordelaktige for dem selv. Tilsvarende finner vi for de andre variablene i analysen at effektene følger egeninteressen: Per-

soner med barn er tilhengere av omsorgsopptjening, og personer med høy inntekt vil ikke senke opptjeningstaket. Fremtidig forskning om betingelsene for oppslutning om velferdsstaten kan med fordel kombinere generelle og konkrete spørsmål og dermed gå nærmere inn på forholdet mellom overordnede verdiorienteringer og vurderinger i spørsmål der utfallet faktisk vil ha betydning for egen levestandard. Videre vil data som følger enkeltpersoner over tid (panelstruktur), gi bedre innsikt i hvordan overgangen mellom demografiske statuser (f.eks. det å få barn) påvirker folks oppfatninger.

Referanser

- Banducci, S., Elder, L., Greene, S. & Stevens, D. (2016). Parenthood and the polarisation of political attitudes in Europe. *European Journal of Political Research*, 55(4), 745–766. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12160>
- Bay, A.-H., Pedersen, A.W. & Teigen, M. (2015). En kvinnevennlig pensjonsreform? Likestillingsperspektiver i den norske pensjonsreformdebatten. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 18(3), 164–178.
- Blekesaune, M. & Quadagno, J. (2003). Public Attitudes toward Welfare State Policies: A Comparative Analysis of 24 Nations. *European Sociological Review*, 19(5), 415–427. <https://doi.org/10.1093/esr/19.5.415>
- Chłoń-Domińczak, A. (2017). *European Union, 2017 Gender Gap in Pensions: Looking ahead. Report for the European Parliament*. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/583150/IPOL_STU\(2017\)583150_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/583150/IPOL_STU(2017)583150_EN.pdf)
- Duverger, M. (1955). *The Political Role of Women* Paris. UNESCO.
- Edlund, L., Haider, L. & Pande, R. (2005). Unmarried parenthood and redistributive politics. *Journal of the European Economic Association*, 3(1), 95–119. <https://doi.org/10.1162/1542476053295313>
- Edlund, L. & Pande, R. (2002). Why Have Women Become Left-Wing? The Political Gender Gap and the Decline in Marriage. *The Quarterly Journal of Economics*, 117(3), 917–961. <https://doi.org/10.1162/003355302760193922>
- Elder, L. & Greene, S. (2006). The Children Gap on Social Welfare and the Politicization of American Parents, 1984–2000. *Politics & Gender*, 2(4), 451–472. <https://doi.org/10.1017/S1743923X06060144>
- European Commission and the Social Protection Committee (2018). *The 2018 Pension Adequacy Report: current and future income adequacy in old age in the EU*. Publications office of the European Union.
- Goossen, M. (2020). The gender gap in welfare state attitudes in Europe: The role of unpaid labour and family policy. *Journal of European Social Policy*, 1–15. <https://doi.org/10.1177%2F0958928719899337>
- Grødem, A.S. (2019). Hva er rettferdig pensjon? Befolkningens oppfatninger om alderspensjonen i folketrygden. *Søkelys på arbeidslivet*, 36(4), 282–297. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-7989-2019-04-06>
- Halrynjo, S., Kitterød, R.H. & Pedersen, A.W. (2019). A woman's cause? Popular attitudes towards pension credits for childcare in Norway. *European Journal of Social Security*, 21(3), 241–261. <https://doi.org/10.1177%2F1388262719869065>
- Halvorsen, E. & Pedersen, A.W. (2019). Closing the gender gap in pensions: A microsimulation analysis of the Norwegian NDC pension system. *Journal of European Social Policy*, 29(1). <https://doi.org/10.1177%2F0958928717754296>

- Hellevik, O. (2009). Linear versus logistic regression when the dependent variable is a dichotomy. *Quality & Quantity*, 43(1), 59–74. <https://doi.org/10.1007/s11135-007-9077-3>
- Hippe, J.M. & Pedersen, A.W. (2019). *Etter pensjonsreformen – politiske veivalg*. Fafo-notat 2019:07. Fafo.
- Häusermann, S., Kurer, T. & Schwander, H. (2016). Sharing the Risk? Households, Labor Market Vulnerability, and Social Policy Preferences in Western Europe. *The Journal of Politics*, 78(4), 1045–1060. <https://doi.org/10.1086/686972>
- Inglehart, R. (2018). *Cultural revolution: people's motivations are changing and reshaping the world*. Cambridge University Press.
- Inglehart, R. & Norris, P. (2003). *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change Around the World*. Cambridge University Press.
- Iversen, T. & Rosenbluth, F. (2006). The Political Economy of Gender: Explaining Cross-National Variation in the Gender Division of Labor and the Gender Voting Gap. *American Journal of Political Science*, 50(1), 1–19. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2006.00166.x>
- Kitterød, R.H. & Pedersen, A.W. (2020). Deling av pensjonsrettigheter mellom ektefeller. Hva sier opinionen? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 61(3), 199–222. <https://doi.org/10.18261/issn.291X-2020-03-01>
- Mair, C.A., Chen, F., Liu, G. & Brauer, J.R. (2016). Who in the World Cares? Gender Gaps in Attitudes toward Support for Older Adults in 20 Nations. *Social Forces*, 95(1), 411–438. <https://doi.org/10.1093/sf/sow049>
- OECD (2019). *Pensions at a Glance 2019*. OECD.
- van Oorschot, W. (2006). Making the Difference in Social Europe: Deservingness Perceptions Among Citizens of European Welfare States. *Journal of European Social Policy*, 16, 23–42. <https://doi.org/10.1177/0958928706059829>